

818

tes

Mefi

Ed. fak. Türkelapi

1129 Ali Alptekin

818

Kabul edilmiştir

Dr. Mehmed Tarkan

N E F • İ

(MEZUNİYET VAZİFESİ)

Ed. F. Türkoloji 1129 Ali Alptekin

N E F ' İ

FARSCA DİVANININ TENKİTLİ NEŞRİ

(Devri ,Hayatı ,San'atkarlığı üzerine
bir kaç söz)

(Edition Critique) için esas tutulmuş nüshalar .

A nüshası

(Fatih Millet Kütüphanesi Manzumlar kısmı No. 455) Edition critique'de , bütün nüshalar için başlıkları tamam olan yegâne nüsha olduğu için, bu nüsha esas tutulmuş , bu nüshanın diğerlerle tehalüf ettiği yerlerde göklük muttefikünaleyh kelime (vezin ve mânaya da bakılarak) kabul edilmiş, asıl doğru görülen metne , diğeri hasiyeye alınmıştır. Kapak beyaz sert bir mukavvadır. Yazı tâlik , sayfalar kırmızı gerçeveli , her sayfada 19 satır yazılıdır. Müstensih ve istinsah tarihi yoktur . Nef'inin Türkçe divanı ile beraberdir .

En 11 , boy 19,5 , derinlik 2 cm.dir . 46 varak tutumaktadır.

B nüshası

(Fatih Millet Kütüphanesi Reşit efendi kısmında numara 777)

Yazı , A nüshas na kinden daha güzeldir . Fakat daha dikkatsiz , daha yanlışlıdır. Nef'inin Türkçe divanı ile beraberdir . Sayfalar kırmızı gerçevehidi . Kapağı müzehhep , başlıklar bazan kayıtlıdır. 1100 senesinde hacı Mehmet bin Abdullah tarafından yazılmıştır. Niyazii Mısri'nin Divanı ve Veysin Hâpnamesi ile beraber ciltlidir. Her vecihte 17 satır vardır.

Boy 20 , En 13,5 , derinlik 2,5 cm.dir . 50 varak tutmaktadır.

C nüshası

(Üniversite kütüphanesi Türkçe yazmalar No. 3064) şerhi kasidei Urff ve Gamzadenin bir kitapçı ile beraber bir cilt içinde , gerçevehet altın suyu ile dir . Her vecihte 17 satır vardır. Zarif , müzehhep bir kapak içindedir /~~pp~~/ Müstensih ve istinsah tarihi kayıtlıdır. Bo

Boy 19 , en 11 , derinlik 1 cm.dir . 53 varak tutmaktadır.

D nüshası

(Üniversite Kütüphanesi Türkçe yazmalar No. 2790) Nef'inin Türkçe divanı ile beraberdir . Her vecihte 25 satır vardır . Sayfalarda gerçeveler,ve başlıklar yoktur .^{Kapak} Kuvvetli ,meşin ve ortası damgalıdır. Boy ,28,5 , En 18,5 , derinlik 2 cm.dir .33 varak tutmaktadır. Müstensih ve istinsah tarihi yoktur.

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sayfa :2 Edition critique'e esas olan nüshalar .

Sayfa :5 Tez münasebetile görülen eserler .

Sayfa :6 Mukaddime

Sayfa :7 Nef'i devrinde umumî durum

Sayfa :9 Nef'inin san'atkârlığı üzerine söylenmiş bazı sözler .

Sayfa :12 Hayatı

Sayfa :18 Farisî Divanı .

Tenkitli neşir nüshası .

Tez münasebetile gördüğüm eserler :

- 1- Nef'î (Tez) Berin Tahsin Türkiyat enstitüsü Tezler No. 46
- 2- Nef'î (Divan edebiyatı antolejisi - Fuat Köprülü İstanbul 1934
- 3- Sicilli Osmanî (Cilt . 4) Mehmet Süreyya . 1257
- 4- Harabatı mukaddimesi - Ziya paşa
- 5- 17 asır şiirine ait bazı mülâhazalar - Fuat Köprülü (Hayat Mecmuası
Cilt. 2 Sene 1927)
- 6- Kamusu'lâlâm - Şemsettin Sami .
- 7- Osmanlı Müellifleri . Bursalı Tahir .
- 8- Tarihi Edebiyatı Osmaniye . Abdülhalim Memduh .
- 9- Tarihi edebiyatı Osmaniye . Şahabettin Süleyman .
- 10- Yeni Osmanlı tarihi Edebiyatı . Köprülüzaade M.Fuat .Ş.Süleyman.
- 11- Edebiyat tarihi dersleri .(Cilt .I ,Tab'ı 6) Ağah Sırrî .
- 12- Rûbap Mecmuası No. 17 1328
- 13- Rûbabı Şikeste (Âvengi tasavir) T. Fikret.
- 14- Mecmuai Muallim - Muallim Naci (No.7 Sene 1303)
- 15- Hazinei Fünun Mecmuası .
- 16- Züptedüleş'ar . Kafzade Faizî (Üniversite T.G.No. 3289)
- 17- Rıza tezkeresi .(Matbu İ İstanbul 1316
- 18- Riyazu -ş şuara . Riyazî Mehmet (Universite Kütüphanesi T. G. No.490
- 19- Zeyli Züptedüleş'ar . Mehmet Asım (Ün. T.Y. No. 2401)
- 20- İstılahatı Edebiye . Muallim Naci . (Cemal ef.Matbaası İstanbul 1314)
- 21- Nef'î Divanı Üniversite kütüphanesi .T.G. No. 2790 .

MUKADDİME

Edebiyatımızda büyük bir kıymet olarak belirip nice asırlardanberi nice şairleri manevî nüfuzuna peyk yapan Nef'inin Farsca divanının Edition Critique'ini yapmak ve Fârisî şiirlerine biraz hülûle çalışmak gayretim sayın hocam Prof. Dr. Ali Nihat'ın tavsiyesile oldu.

Nef'inin kısaca hayatına ve Fârisî divanında mütebariz görebildiğimiz hususiyet ve meziyetlere geçmeden burda şunu söylemek isteriz ki, bu , Nef'i ile - yabancı bir lisanda , o lisana pek âşina olmıyarak - karşılaşmamız Nefinin simasında bizi yine memnun etti.

Nefinin budâvanda muhtemeldir ki , ufak tefek lisan dikkatsizlikleri vardır. (1)

Bunu görebilmenin nasıl bir sıfat isteyeceği malûmdur .

Divanının edebiyat ve lisan cihetinden değeri üzerine söylenmiş bir ilki sözü yerinde kaydettik.(2)

Biz Edition Critique'ini yaptığımız Fârisî Divanının başına ancak Nefinin devri , hayatı ve eserleri üzerine Berin Tahsin tarafından bir / tez yapılmış olduğundan , devri , hayatı ve Fârisî divanındaki san'atkârlığı üzerine kısa bir bahis koyuyoruz.

(1) Muallim Naci - İstilahatı Edebiyede Türkçe Divanından bahsederken şunları söylüyor : " Müşarünileyhin kasaidinde bazı galatatı lâfziye görüldüğü gibi bir hayli garaibi mâneviye dahi bulunur. İstilahatı edebiye Sayfa 163 - 165 .

(2) Sahife : 19 - 20

Nef'î devrinde umumî vaziyet :

14 üncü asırdan itibaren her sahada tedricî bir tekâmül takip eden Osmanlı Türk Edebiyata 15 ve 16. inci asırlarda saltanatın artan savetile mütenasip bir inkişafa erdi.

16 inci asırda öyle bir merhaleye geldi ki taklit etmiş olduğu Acem edebiyatına - yalnız mesnevî sahası müstesna - yetişdiğine kanaat etti.

Yalnız v bir hat üzerinde terakki etmeyip her sahada (ilim , edebiyat , tarih..) büyük inkişaf ve olgunlaşma kaydeden Osmanlı imparatorluğu 16 inci asrın son yarımında bazı dahilî ve haricî amillerin tesirinde (iradesi zayıf padişahlar , saray kadınlarının hükümet işlerine müdahaleleri , sui istimallerin artışı , yenigerilerin bozuluşu , Avrupanın başka bir çehre arz etmeğe başlaması ...) tavakkuf ve hattâ inhitatın bazı belirtilerini vermesine rağmen 17 inci asır efkârı , epey bir müddet imparatorluğun iktidar ve ihtişamının karar üzere bulunduğu zahabından kurtulamamış ve edebiyat , ruhî haleti bu inanış olan birçok eserler vermiştir.

16 inci asırda edebiyatın her sahasında vaki olan büyük inkişaf ile beraber lisan da hemen tamamen bizden uzaklaşmakta idi.

16 inci asırda , idrak edilen Baki Türkçeyi (Osmanlıcaı) pürüssüz konuşmuş , nazma koymuş , islâmî san'at telâkkisi içinde Osmanlı edebiyatının o günedek vermediği san'at şahıkasına ermiş , kaside ve gazelde unutulmaz büyük bir üstad olmuş , nice büyük san'atkarlar da - mütenevvi sahalarda ciddten ehemmiyetli ve örnek eserler vücude getirmişlerdir - .

Söylendiği gibi Türk imparatorluğunun siyasî şevket ve ihtişamda devamda olduğuna inanış hakikatte de bunun herşeye rağmen yine epeyce zaman yaşaması , san'at ve ilim hayatında , siyasî iktidar ve

Varlığa uygun siyasi eserler vücade getirdi. Maddî refah , siyasi ihtişam , içtimai bünyedeki sağlamlık san'at ve ilim sahasında tam bir mâkes buldu.

Böyle 17 inci asrın (bilhassa ilk nısfının) tavaakkuf ve inhi-tata (1) inanmayışıdır ki , Nef'iye o muazzam ve pürvelvele ve pür - ihtişam kasideleri yazdırdı. 17

17 inci asra umumî olarak bakış gösterrir ki , siyasi hayatta 16 inci asırla kıyaslanamıyacak olan bu asır , edebiyat , san'at ve ilim bakımından 16 dan geri değildir .

Kasidede en büyük üstad tanılan Nef'i , gazelde Baki'yi muva-ffakiyetle devam ettirmiş Yahya , mesnevide Nev'îzade Atai , rübai- de Azmîzade Halet'i , tasannulu nesirde Veysi , Nergisi , külfetsiz nesirde Kâtip Çelebi , Koçibey ... gibi san'atkâr ve âlimler yetiş-ti. Lisan zenginlik ve tasarrufa kabiliyet bakımından daha ilerle-di (2).

Nef'i için zamanının , belki daha da fazla biraz daha evvelin büyük ihtişamını muhteşem ve pürahrenk kasidelerinden^h aksettirebilmiştir demek yanlış olmasa gerektir. Zamanına ve sonraki asır-lara manevî nüfuzile açık bir şekilde hâkim olan , namına âdeta tâ zamanında bir mektep kurulan bu devrin en yaşayan şöhreti Nef'i hak-kında bazı muharrırlarımızın fikirleri şunlardır :

-
- (1) Fütuhatıñerledikçe reâyanın hoşnudiyeti eksilmeğe , sarayda ka-dın entrikası nüfuz ve ehemmiyet kesbetmeğe , yarığeri ocağı mes-leki asıl gayelerini unutup^{ak} entrikalara iştirake başlamışlardır. Akañın Kereğ harbinde firarları ve Anadoluya Celâli namile ya-yılıp dahilli bir belâ vücade getirmeleri , Ulemanın ahkâmı şer'i-yei hükümdarların temayülüne tevfiğ yoluna girmeleri , haneda-

... halâ (1018 de denmek isteniyor) Divani hümayunu sultanî'de maden mukataacısıdır. Mâani nakışperdazı olup semti iğrakda tavrı acemane ü zere nüvazendei kanunu sühensazdır.

Riyazü şüera - Rıza

Nef'î debdebei eş'arla veleveleendazı tası çarhı berin olup vilâyeti Runda iptida zebanı taze ile eş'arı bâhemtâya serâğaz eden Erzurumî Ömer efendidir. Kasaidi meaniperdazında olan her mâna camei zeybi li. bası fâhirei hüsnü edâ ile likaelmahbub ve gazeliyatı sihirsâzında olan her mazmunu dîlfirib sureti ferhunde lika ile şifaelkülûbtur...
Tenzkerei Rıza .(Matbu sene 1316)

" Bir esbi beyana bulsa meydan - Seyrine eder buraki hayran "

" Bir hanenin etse vafını yâd - Eyler anı sanki cennetâbad "

" Fahriyede yoktur ana sâni - Mezkûr eder âdemi beyanı "

Mukaddimei Harabat - Ziya paşa .

na saltanatta açık görölmeğe başlıyan tereddinin bir^{er} misâlidir. Bu vaziyet karşısında 17 inci asrın bazı hükümdraları vaziyeti islâh gayesinde oldu. Ezcümle Sultan Ahmed I şehzadeler katlinin önüne gogmek için veraset usulünü tadils, Osman II kadın entrikasını set-
lemek için padişahların nikâhlax tezevvüc^{esasını} vazetti ve Murat IV şiddetle bütün fenalıkları yenmeğe çalıştı. (Tez : Nerin Tahsin , Tarihi Edebiyat dersleri İ.Necmi ,Edebiyat tarihi dersleri A. Sarri)
(2).Anadolu Türkçesi bu asırda büyük bir imparatorluğun ilim ve san'a lisani olmak haysiyetile Arapça ve Acemce ile rekabete ,hem de büyük bir muvaffakiyetle , muktedir olmuştur. Fuat Köprülü:(17 inci asır şiirine ait bazı mülâhazalar - Hayat Mecmuası Cilt : 2 , Say : 31 sene 1927).

" Aksi âvazei heyecâ gibi eyler izhar

" Bir derin gulgule nazmında huruşu efkâr

Rûbabı Şikeste (Âvengi tesavir ^m) Fikret.

Nef'î kemali fesahat ve belâğatla şüerayı Osmaniye'nin mâbiülifti-^hhara addolunmağa lâayık dühatın birincisidir . Tavrı beyanını iki buçuk asırdanberi taklid ile uğraşan bu kadar şüera içinde biri kâbına varanmamıştır. Recaizade Ekrem (Rûbab mecmuası No. 17 1328) .

Nef'î Bakinin lisanımızda vazettiği senki intizamın üzerine ~~şüerâ~~ Hâmei dehasile kitabeli tekâmülü nakşeden bir dâhiî edeptir ki mösyö Fazl (1) " Hiç bir milletin edebiyatında mukabilini bulamadığını" söy-
lüyor.

. Şahabettin Süleyman - Tarihi Edebiyatı Osmaniye .

Ziyneti hayal , şiddeti ifade , ahenki selâset gibi levazımı ede-
biyenin kâffesini zatında cemetmiş - bahususy inşadı kasaidde yegâne
bir şairi ateşzeban idi... Vezin ve kafiyyeyi fikrine hizmetkâr eden
nevadır şüeradandır.

Osmanlı Müellifleri - Bursalı Tahir .

(1) Abdulhalim Memduh beyle (Türk Edebiyatında Aşk) 1 yazan zat.

Şahabettin Süleyman - Tarihi Edebiyatı Osmaniye 1328
(S. 138)

Nef'i çok hodbin , çok hodperest bir şahsiyettir . O şiirdeki vüs'atı iktidarile , vüs'atı istidadile mağrur , her geye , her şahsa karşı gözleri kapalı , padişahdan maada yalnız kendini sevmiş , kendini görmüştür . Nef'inin gururu o kadar şedîf ve samimî idi ki fahriyeleri soğuk olacak , bizi teb'id edecek yerde bilâkis zevk ile okunmaktadır... Nef'i bir şairi ahenktir . O , kelimelerin razı musikisine tamamille vakıftır...

Fuat Köprülü - Şahabettin Süleyman
(Yeni Osmanlı tarihi edebiyatı)

Maruf olduğu üzere bizde en parlak kaside söyleyen şair Nef'îdir. Sonradan bu vadide müşarûnileyhe yetişmiş , hattâ yaklaşıp bir şair görülmemiştir..Nef'î modası geçti .. Zarfı cedit edebiyat , şiirin tabiatına muvafık bedayî fikriye musavviri olmak lâzım geleceğini meydana koydu ... O kuvvette bir şair , meyelânı tabiatına nazaran meselâ Osmanlı muharebatı meşhuresini tarih tarzında ve pek parlak bir surette nazmederek bize hissiyatı millîye ile meşhun bir zaferânî bedayinümn bırakabilirdi..

Muallim Naci - İskilahatı Edebiye (S.163 - 165)

...Nef'î Baki mektebine yeni bir revnak vermiş , kaside yolunda büyük bir tekâmül vücude getirerek muasırları ve ahlâfı için nümuneî imtisâl olacak yeni bir tarz ibda eylemiş ve bu haysiyetle , eski edebiyatın tedricî tekâmül esasına müstenid olan mekteplerden birine namı namisini izafe ettirmiştir.

İbrahim Necmi - Tarihi Edebiyat Dersleri .

... Kafiyeleleri bir tunç gibi ses verir .Bir harp tasviri yaptığı zaman kılıçların çarpışmasından mütevellit çelik şakırtısını , topla-
rın gürültüsünü , mızrakların havada çıkardığı keskin ve korkunç ses-
leri,hülâsa harbin insanı tehyiş eden bütün safhalarını misraların
ahenklerinde duyar gibi oluruz ... Kasidelerinin nesir kısmında yaptı-
ğı tasvirlerle çok geniş bir hayal âlemi yaratır... Methederken bazan
akıl ve fikrin hududunu aşacak ifratlar yapar. Fakat çok defa bunları
akıl ve mantıkımızın miyârı ile ölçmeğe lüzum görmeden tabîî olarak
karşılarız ...

A.S. Levent .- Edebiyat Tarihi Dersleri
C.1 1941

H A Y A T I

Erzurum civarında (Hasankal'e) kasabasında takriben 990 tarihle-
rinde doğmuştur (1). Ailesi ve hayatı hakkında malûmat gayet azdır.

Babasının adı şüpheli olarak Ahmettir (2).

Nef'î Kırım hanı Devleîgiray'a intisapla evini terkeden babasına
girişlerinde hakarete bulunmuştur . (3) İlk tahsilini yaptığı çocukluk
çağını/ memleketinde geçirmişse de bu devre , ve mükemmel olan Farsça-
kûllüklerini dimağına kimler vasıtalığı ile koyduğu malûm değildir .

(1) F. Köprülü - Divan Edebiyatı Antolojisi. (Nef'î) sayfa 388 .

(2) Nef'î (Tez : Berin Tahsin) Türkiyat Enstitüsü No. 46 ve Nef'î
hakkında antoloji F. Köprülü Sayfa 388.

(3)(Tez : Nef'î - Berin Tahsin).

Meşhur müverrih Mustafa Âli efendi , Sivas ve Erzurum defterdarlıkları esnasında - kat'î malûm olmayan bir zamanda - asıl adı Ömer olan Nef'î ile tanışmış , ona , Nef'î mahlasını o vermiştir(1). Âli bir eserinin mukaddemisinde Nefî ile aralarındaki münasebetten bahsetmiştir. (2) .

Ahmet I zamanda İstanbula geliyor (3)

Padışa ha , vezirlere , büyüklere takdim ettiği muvaffak kasidelerle şöhreti san'at semasını sarıyor .

Şair olup Bahtî mahlasını kullanan Sultan Ahmet Nefinin kendine takdim ettiği medhiyelere caizelerle mukabele diyor .

Sultanahmet I devrinde rahat ve mürâffâh bir devir yaşadığı , bu hükmüden takdim ettiği Türkçe kasidelerinden çıkarılabilir . Kuyucu Murat paşaya kasidesinde onun 1017 de Anadolu isyanlarını bastırdığını , 1019 da İrana karşı zaferler kazandığını , padişaha (Sultanahmede) takdim ettiği bir kasidede de 1017 de inşa olunan Sultanahmet camisinin azamet ve güzelliğini bahsederek atiyeler alıyor . Daha başı

(1) Berin Tahsin tezinde bu şekilde kayıtlı ise de Fuat Köprülü antolojisinde(Sayfa 388) bu hususta şüphe göstermekte , Nefî mahlasını kendine Âli tarafından nerede (Erzurum , İstanbul , Sivasdan)hangisinde ne zaman verildiğinin kat'î malûm olmadığını bildirmektedir).

(2) Berin Tahsinin buradaki bu kaydına mukabil Köprülü Fuat Antolojisi -sinde şu kayıt da vardır: " Nefî Ali için yazdığı bir kasidede Nef'î mahlasını onun kendisine verdiğini kat'î olarak bildiriyor ki , bu kaside Nefî divanının ne basmasında ne de görebildiğimiz yazmalarında mevcut değildir . Nef'inin bu mahlası almadan vardı² Zorî tahallüs ettiği rivayet edilirse de buna ait tarihî bir kayda henüz tesadüf edemedik. "

(3) Ekseriya bu şekilde kayde Fuat Köprülü Antolojisinde muhtemel olarak 1007 tarihini tahmin ile tayin ediyor .

kasideler yazmış olan Neff 1022 senesinde av maksadile Edirneye giden Ahmet I e - istikbal ederek - kaside takdim ediyor . Bu kasideden 1022 tarihinden evvel Edirneyi görmüş olduğu anlaşılmaktadır. Yeni senele r içinde sadrâzam olan damad Mehmet paşaya ve onun azli- le yerine geçen Halil paşaya medhiyeler yazıp iltifatlar görür . 1026 tahta ^{da} çıkan sultan Osmanı parlak beyitlerle kargılar. Aynı sene Ace m şahı üzerine gönderilen sadraşam Halil paşaya , vesilelerle sultan Osmana , damad Mehmet paşaya , -1029 da-vezir Güzelce Ali paşa- ya, ~~1029~~ yerine geçen Hüseyin paşaya kasideler yazar.

1031 de Osman II katlolup mecnun Mustafa tahta geçer, Mustafa III e kaside yazmaz.

1032 de cülûs eden Murat IV ü kasiddesinde alkışlar. Murat IV Neffi tutar , Neff Muradın nedimi olur .Hakkında kasideleri çoğalır. 1034 de sadrâzam Hafız Ahmet paşadan bol hediyeler~~alır~~.

1039 da Beşiktaşta , sarayında Sihamı Kazayı okuyan Murat IV, civarına yıldırım düşmesinden teşe'üm ederek Neffi'yi çağırtıp hiciv yazmamaya yemin ettirir.

Maden mukataacılığından sonra 1018 de mukataa kâtipliği vazifesinde bulunmuştur. Memuriyetlerinden ne zaman ^{lar} ve ne sebeple ^{le} çıkarılmış olduğu bilinmiyor. Her halde azillerini^N yazdığı ategli ~~ve~~ hakaret dolu hicviyelerile alâkası olduğu sanılır.

1039da Murat tarafından azlolunmuştur . Bunun ~~da~~ sebebi^N bir kasidesinde hasûdlarının kendisini çekememeleri olarak anlatmıştır.

Bir müddet sonra affedilmiştir. 1040 senesinde padişaha - Bağdada yollanmış Hüsrev paşanın muzaffer olması temennilerini muhtevi - kaside sunuyor : Bu kaside Edirne'de Muradiye mütevellililiğinden yollanmıştır. 1042 de kapudanı derya Cafer paşanın kasrına medhiye yazıyor .1043 de Murat IV ün oğluna tarih söyliyor . Aynı sene Murat IV

Edirneye geliyor . Parlak birkaside ile karşıılıyor .

1039 - 1040 senelerinde Edirne'de bulunmuş olduğu kat'î malûm olup bunun 1043 tarihine kadar devam edip etmediği şüphelidir.

1043 de Edirne'de Murat IV e kaside takdim ettiği malûmsa da ona buraya istikbal için azimet edip kaside takdim ettiği de hatıra gelmektedir . Bir sene sonra da (1044) boğulmuştur. Bu son seneyi İstanbul'da harağ muhasebeciliğinde geçirdiği malûmdur .

1042 de idam edilen İlyas paşaya , bilâhare katline sebep olmuş Bayram paşaya , müverrih Sadettinin oğlu şeyhülislâm Mehmet ef. ye , Mehmet efendinin biraderi Esad efendiye , Gürcü Mehmet paşaya kasideler yazmıştır. Gürcü Mehmet paşaya yazdığı kasideden sonra pişman olmuş , hicvetmiş , Kara Çelebizade Abdülâziz , Dersaadetağa İsmail ağaya kasideler yazmış , ricali hükûmetten bazılarını da kat' alarla medhetmiştir .

Hicivlerine yapılan mukabelelerden evli olduğu anlaşılmaktadır. Hasımlarının (Karagöngene) diye hitap etmeleri esmer olduğunu anlatmaktadır. Vezirleri ülemayı , şairleri korkmadan tezyif edebilen istediklerini kasidelerle göğsü çıkaran , istemediklerini hicivlerle yerin dibine batıran bir şairdi.

Ölümüne sebep olan Bayram paşayı hicveden manzumesi henüz ele geçmemiştir.

1044 de Murat IV çağırarak yeni hicvi olup olmadığını soruyor. Murat IV hicvi sevdiği için Nefi hicvi gösteriyor. Bayram paşa bu hicivden dolayı Nefi'nin başını istiyor . Murat IV beş sene evvel hicvi bırakmağa yemin etmiş olduğu halde halâ hiciv yazmasından dolayı katline ferman veriyor .

Diğer rivayet

Bayram paşa Nefi'nin , aleyhine yazdığı manzumeyi görünce şair

Nailliyi çağırarak zorla Nef'i hakkında hiciv yazdırıyor .Neffiyi çağırıp ona bu hicvi veriyor . Nef'i kızıp hicvi önüne fırlatıyor . Bu vak'adan sonra Bayram paşa Murat IVden katli hakkında ferman alıyor .

Nef'i sarayda hapsediliyor . Eğri boyunlu Çavuşbaşı idama götürürken " Nef'i efendi ! Gel oklarını kesebileceğin bir yere gidiyoruz .Odunlukta hicvedilecek bir kimse var." diyor. Nef'i " Mel'un ! Sen de mi hicve karışyorsun .Yürü,bildiğinden kalma!" diyor.ve Bayram paşaya ağzına geleni söylüyor . Odunlukta kementle boğuluyor . Nâşı denize atılıyor .

Son rivayet :

Nef'i - veya Nefinin lisanında~~ı~~ hasımları tarafından Murat IV ü hicveden bir kit'a yazılmış , keyfiyetten haberdar olan padişah , katline ferman etmiştir.(1).

Katil tarihinde ihtilâf var : Bursalı Belîğ Nühbetülâsar lizeyli züptetüleş'ar namındaki tezkeresinde 1040 senesini gösteriyor . Bunun yanlış olduğu meydanda : 1043 de Eîrneye giden Murat IV ü karşılamış ona kaâide vermiştir.

Zeyrekzade Âsım Kafzadenin Zübdetüleş'arını zeylinde~~ı~~katip Çelebi fezlekesinde 1045 senesini , Şeyhî ise 1046 senesini gösteriyorlar.

(1) Berin Tahsinin tezinde bulunmadığı için Köprülünün Antolojisinden aldığımız bu rivayet üzerinde Köprülü durarak , o zamana kadar bütün ricali hicvinden ~~dolayı~~ böyle ağır bir ceza hükmüne uğramamış Nefinin sadaret kaymakamı bulunan Bayram paşayı hicvinden dolayı katline ferman çıkabileceğini istib'ad etmekte ,fermanın,tecavüzün şahsına tevccüh etmesinden dolayı sadır olduğunu -bu hiciv ve tecavüzün tarihî menbalar tarafından kayıt edilmemesinin de mânalığını kabul ederek - ileri sürmektedir .

Şeyhinin şakaiki Nuaniye zeylinde , Hammer ve Naimâ tarihlerinde , Sicilli Osmanî , Osmanlı Müellifleri ve Muallim Nacinin esamisinde ve daha bazı edebiyat tarihlerinde katil senesi 1044 gösterilmektedir . Ölümüne düşürülen tarihlerden de 1044 senesi çıkmaktadır.

Nefinin vefatına düşürülen tarihler :

- 1) Geçdi Sıhamı kaza
- 2) Katline oldu sebep hicvi hele Nef'inin
- 3) Nâgihan geldi bir eksikli dedi tarihin
Ah kim kıydı felek Nef'i gibi üstada .
- 4) Küşt tarih katil şüd Nef'i (1)

"Mezarının nerede olduğu malûm değildir , bazıları mezarının Sarayburn u ile Üsküdar arasında olduğunu (boğulduğu anlatılmak isteniyor) , bazıları da-ezcümle Edmond Fazi ile Abdulhalim Memduh bey-Babîâlîde mevcut iki mezardan biri idüğünü zikretmektedirler (2).

(1) Nefinin " hayatı hakkındaki yazı en fazla Tahsin Berinin tezin-den ve Fuat Köpçülünün Antolojisinden alınmıştır.

(2) Yeni Osmanlı Tarihi Edebiyatı .(Köprülü M.Fuat - Ş. Süleyman)in-den .

FARİSÎ DİVANI

Maddî tavsif :

Nââtlar :

- No. 1 (64 beyit . Sayfa 1-5)
No. 2 (37 beyit . Sayfa 6 - 8)
No. 3 (97 beyit . Sayfa 9 - 16)
No.4 (35 beyit . Sayfa 16-18)
No. 5 (98 beyit . Sayfa 18-21)
No. 6 (58 beyit . Sayfa 21 -26)
No. 7 (41 beyit. Sayfa 26-29)
No. 8 (44 beyit. Sayfa 29 -32)

Mevlânâ hakkında medhiyeler:

- No.1 (58 beyit. Sayfa 32-36)
No.2 (62 beyit . Sayfa 36-41)
No.3 (82 beyit. Sayfa 41-47)
No.4 (62 beyit. Sayfa 47-51)

K

Sultan Murat IV e Kaside :

(45 beyit . Sayfa 53-55)

Sultan Selim'e kaside

(46 beyit. Sayfa 55-58)

Hüsamgiray Hana Kaside :

(83 beyit. Sayfa 58-64)

Şeyhülislâm Mehmet efendiye kaside :

(51 beyit. Sayfa 65 - 68)

Sakinâme (72 beyi Sayfa 69 - 74)

Kit'ai Fahriye (20 beyit , Sayfa 74 - 75) .

KAZELİYAT : (Sayfa 74 - 86)

(/) : 2 , (ı) : 1 , (ö) : 5 , (>) : 4 , (ı) : 8 , (ı) : 1
GAZEL

RÜBAİYAT (Sayfa 86 - 120) adet : 171

Nef'î bu divanında bu gün de zevkle okunabilecek durumdadır. Bu divana Yakın Zamanlar Matbaasında divanı tab'ı veya kısmen olsun tercüme suretile, lâyiki bir alâka gösterilmemiştir. Ancak(hazinet-i fûnun) mevkut risalesinin son nüshalarında cüz'î bir kısmı negredilmiştir.

Mecmuai Muallim (1) de Naci , muhatap olan bir talebesine "Nef'inin farisî divanını şöyle bir gözden geçirdim. Hakikaten sahirane dir .. Evet pek lâtif nâtleri vardır... Anın rübailerini de meydana koyunuz . Bu da güzel bir hizmet olur . " diyor.

Berin Tahsinin Türkiyatta mevcut olan , Nef'î hakkındaki tezin-
de Farisî divan hakkında kısaca ^{kaydı} " lisan cihetinden kusursuz ve çok güzeldir . " den ibaret olup Örf'inin divanile karşılaştırılmaktan bulunan bir iki ufak tesir münasebeti zikredilmiştir.

(1) Mecmuai Muallim No.7 sene 1303 İnkılâb Kütüphanesi.

(1).Bursalı Tahir bey de , gayri matbu olan bu divanı eserinde (2) (divanı Belig) diye vasıflandırmaktadır.

Fuat Köprülü " Osmanlı şairleri arasında Farsî şiirler yazmak-
da en muvaffak olan bir kaç şairden biri de Nef'îdir .Türkçe şiir-
lerinde olduğu gibi Örfî ve Enverî tesirindedir . Rübailerinde ara
sıra Hayyam nüfuzu hissedilir ..."demektedir . (1)

Nef'î Farsca divanında da büyük bir ahenk şairi, (kudreti
beyan) mümessilidir . Farscaya büyük vukufunu " mânasına erilen şi-
irlerinde görülen kuvvetli ahenkten çıkarmak mümkündür .

Bilhassa kasidelerinde memduhunu veya kendini medhederken
büyük meziyeti olan ahenkte coşmaktadır.

Eserlerinin hemen en bariz karakteri olan ahenge bu divandan
misâl vermek için zahmet çekilmez . İlk nâtînin başından bir kaç
beyit alıyoruz :/

دختر اجازت ارباب قلم - ا
بروقت خریدن کند ماه علم - ا
ماه علم و جام جم اندر نظر - ا
یهود و خورشید هم شهرت هم - ا
من خانه براندا از عراقی عشق
از ساقی عیان نشخ ساغر جم - ا

Nef'ide ahenk söylendiği veçhile çok kuvvetlidir.Meselâ Farsca
divanında muharebe sahası tasvirleri bulunmadığı halde böyle bir ma-
hal ve cenk cereyanını (taklidi ahenk) içinde belirtecek nümune de e-
le geçebilir :

(1) Nef'inin Örfî ole olan küçük münasebetine rağmen şu sözü her hal-
kayde değer.

S: 64. 846 Sayfa : 64 ,Bey:846
(2) Osmanlı Müellifleri .

(3) Maamafih F. Köprülü Antolojisinde farsî eserini Türkçe divanı
ile mukayeseye bile kalkışmamanın isabetli olduğu fikrindedir.

اندم که عیان نشان بجنبید	آن شکرگاه بفتح ملاک ایران
تا آشوب صغیران بجنبید	از محله او ز حد کشید
از نعل تپا و ان بجنبید	اندم که زمین ز طافش
در شور و دهمکان بجنبید	بی زلزله صد هزار فرسنگ
عشت که بری از بجنبید	(1) تفتی بکف شود کشیده
وز یوی این جهان بجنبید	از برق وی آسمان بسوزد
همون شعله شرفشان بجنبید	ان تیغ جللی که در دم جنب
در دیده اعتباران بجنبید	(1) همون ماهی چشمه علی تفتی

Sayfa 56 Beyit : 737 - 744

استقامت تپا و اندازد	شهر واری که چون بمرصه جنب
تیغ هزارم جوهر اندازد	بس که لرزد خاک ز محله او
استقامت ز محو اندازد	قطب دولا با آسمان شکنند
اکبسی که عیان در اندازد	ان سکر و تپاوری که بسوزد
از دو عالم برون تر اندازد	خویش را چون خیال در پلدم

Sayfa 62 ,Beyit : 815 - 820

Nefî'de bu ahenkli ifadeiçinde bariz bir hususiyet olarak kuvvetli bir hayal vardır. Bu hayaller bazan tam yaratma ,bediî buluşlar olmayıp köklerini Acemane mübalâğalardan , ifrat ve terfrite kaçmalardan alır.

Bununla beraber şu söylenmelidir ki , bu hakikaten Acemane , belki bu sıfatın da ifade edemeyeceği mübalâğaları - kuvvetli ifade ve san'atının kazandırdığı tesirden - yadırganmadan okunur .

Eserlerinde ahenge hâkimiyet , hayalde kuvvet aksamadan sona kadar devam eder. (Bu hususiyet ayrıca onun fars lisanına belâgat yapacak kadar aşınmış olduğunu da anlatsa gerektir .

"Medhiyelerinde ahengi kelimat ile , şiddeti elifaz ile temin ettiği hissi bediîye fahriyelerinde bir de samimiyet , bir de rengi şahsiyet ilâve eder (1) ."

Bu sözü farsca kasidelerinde ve rûbaiyatında görülen fefahür-ler için de teşmil yerindedir . Fakat Nef'î belki kasidelerde hiç bir zaman gayri samimî olmamış , içinden gelmediği halde -boyun eğerek yazmamış (2) Memduha karşı içinden gelen hisle vücade getirdiği kasidelerinden , bazı fahriyelerinde ancak kendine inancı daha fazla olduğundan daha sısak ve sarıcı olmuştur. Memduhu kadar belki daha fazla kendini de övdüğü görülür. Ancak bu övünüşden samimî ruhunu tasannusuz meydana koyuşu , onları hiç soğuk ve lezzetsiz yap-

(1) Şahabettin Süleyman - Rûbab mecmuası (10 mayıs 1328)

(2) İki defa saltanatına şahit olduğu Mustafa evvel için hiç bir kaside yazmamış olan Nef'î medayihini lâayik olmayanlara tevcih etmeyecek kadar vakur tanınmış idi. Fahriyeye inhimaki de gurura nefsi-ne bir delil addolunabilir .İ .Necmi (Tarihi Edebiyat Dersleri C.1 S : 133)

mayıp san'at âlemi içinde tutar. Bunların bir kısmı kasidelerinde bir kısmı gazellerinde , bir kısmı da rübailerinde görülmektedir . Böylece tefahürlerine misâl çok mebzuldür . Kendini medh şekline bir kaç misâl :

ان صفت نفی که مرا دردم بیکار
شیر بیان تیغ و توغی برآمد
هگر بویزند پای عیدان مصفا
چون کشته تقدیر دم او حذر آمد
Sayfa : 49 , Beyit: 644- 645

den: (قطعه تخریص)

منم برتر از شهر نهم
این طلاق لعل بار ماه منست
هر و مصفی که مهر منیر
عکس دیبای شکار منست

S. 74 , B. 979 - 980

نقصیم و صحتی نهان است مرا
هر کشته بر بقیات مرا
من یار و محاکت عرفا غم
اندیشیم بی یار است مرا

S. 94 , Rubai

زنتک خامه ام دم میکش کردید و یا
خود خواره که لوکوفان کردان عیانی

S.12 , Beyit : 148

نکرد خامه ام در کین ستانی ملک عاجز
نواز شیر بهرام و نه آنه لویان کیوانی

شعر زبان صاحبقران مجلس آرایم نه چون عوید محتاج به هیچ از هر میدانم .

S: 12. Beyit: 151 - 152 .

Sayfa 14 ,Beyit 175 - 176 da kendini

مرید شیخ عظام غبار پای مولانا که بنده عمو شکریه در وی دوانش dedikten sonra Acemin büyük şairleri hakkında, aşağıda Enveri için olan , hükmüne benzer, hükümler veriyor. (Nef'i'de-yukarıda misâlleri geçdiği , ve bir çok Türkçe şiirlerinde de görüldüğü gibi-çok defa kendini başka büyük şairlerden hiç te aşağı görmeyen san'at gururu ve kendine inanışları da bulunur .)

جهان میخندد از شوخی طبع انوری الحق چه شوخی کند از هر زبان که دانش
کلمه کبر است او را حکمت سخن و نه شاعر که در اینجا اندیش و بیضا است و دانش

Kasidelerinde nesip kısımları gayet muvaffak ve güzel hayallerle canlandırılmış olduğu gibi girizgâhlar da muvaffaktır.

Bir kaç misâl :

جذبہ نر شوخ کرد ارد او عروج بر کرد دل و جان میزغ

جذبہای مولوی نر شک دل یادش از اندیش و پیران میزغ

خیض صاحب مشوی نر وی مدام عرف از احوال و جبران میزغ

مشوی چه حجت اسرار حق نر خیال شد دف از دکان میزغ

S. 39 ,Beyit: 513 - 515

ولی ز تیغ زبان محوئی نفی
بفر عواجم و کواره در دعای دلم
دعایم اینا که ایا داورین ویرمان
که جز تو نیست صواب دل و عطای دلم
تو می شنای و من هم که نیست از نری
جزا ستانه لطف تو متغای دلم
کدای در که خیف تو ام چه میگویم
قلم محاسب قمار و نلد اغبنای دلم

S. 41 ,Beyit: 600 - 605

هم سنا خوان حد و نه کرامی
چه خداوند که گوشت و است در دست
ان خدیو هم اندوز که اصل تحقیق
باکمالش همه در عین و عیان در دست
کامکاری که ملک نیز بهر توفیق
بر زمین در شش کعبه بران در دست
مفتی صبحه کوکرا از تر پیش
هر تری سینا خود را سلاطین در دست

S.66 ,Beyit : 875 -878

Hef'i Farisi divanında-Türkçe divanından fazla - bir mutesavvıf bir Hak aşığı görünüyor. Bununla beraber o hiç bir zaman tam bir mutesavvıf vasfı arzetmez. Eserile böyle bir intiba bırakmaktan çok uzaktır. Bu divanda maddi , dünyevi aşkı hemen hemen göremiyoruz .Bununla beraber tasavvufi şiirlerinde -ruhundan gelmelerine

rağnen, Fuzulivari bir hassasiyet/ ^{mahsulü} eseri olmaları - onları tasavvuf modası meylane uyarak yazdığını da anlatması gerektir. Bu şiirlerinde derin bir hassasiyetin fikdanına bedel ahenkli ve belîğ oldukça duyulduğunu belli eden bir üslûp vardır. Bunlarda tasavvufi telâkkiler bazan açık, bazan da ibham içinde ortaya konmuştur. Bu, vecd ve derin duyulan ilhamlar mahsulü olmayan hislerini en muvaffak olarak rûbaiy/natâirında, sonra gazellerinde ve hasidelelerinde şekillendirmiştir.

نه عشقم که جز محبت حق بی نیازم خدا کو اوام منست
صوفییم در نهایت رندی دل تو عید عارفان منست

Sayfa : 75 , Beyit 989- 990

ای آفت جان من و جانان همه وی دلبر هر جای و هر زمان همه
هر گونه صبر کردم آید بهر بود عطا که تو بی معنی پنهان همه

Sa: 86 Rubai

المنتهی الله که دلم کو یا شد یک قطره نا چیز بین دریا شد

زاد و نه شکر کوه سده مولانا را اندیش و تجلی لده مولانا

Sayfa : 88. Rubai

بیجانۀ صرهای محبت عشق است پروانه کج بزم وحدت عشق است
عشق است درین عالم و در عالم غیب یلما کهر کج حقیقت عشق است

Sayfa : 90 Rubai

خواهم که حیات جاودانی یابم از دست قضا و امانی یابم
در نقطه کرداب حقیقت کلم شو تا کوه را - معانی یابم

Sayfa : 92 Rubai

کافر بشوم گر نکند کعبه بر سر بر نهند کعبه دلاوشام و کر
منترینم ای عشق الهی مستم بیا د خدا خوا علم او ضاع در

Sayfa : 109 Rubai

منابع العجب خانه غرام چه کنم هم صوفی و هم مست کرام چه کنم
از مجلس تو عید برون شهر بای دبستان خود را - بایام چه کنم

Sayfa : 114 Rubai

Mevleviliği benimsemiş olduğunu Mevlânâ hakkında yazdığı dört medhiyede açıklamaktadır.

Mevlânâyı görüşü ve kendi mevleviliğini işareti

۱. اهل حق اولاد کرسند معنی
 کز بندگی دیر او خیر کس نام
 سر حلقه رند ان خدا مولوی روم
 کویست و دانش منیر و اتم
 هر نذره که کرد در صبر قلم او
 توحید دشت لاله من نیز اتم
 از بر توانوا تجلی ضمیرش
 بر سقچه چنان از ته دل تا به جام

Sayfa : 33 ,Beyit : 463 - 468

مشنوی چه حجت اگر احق
 کز حیا لشکر از عیان میزغ
 با حیا فیضی آریو یا شوم
 دم ز روح مفر قران میزغ
 در دل اندیش با هریت او
 طرح دار اعلک مکان میزغ

Sayfa : 39 ,Beyit 515 - 518

یلتای دو عالم به بنایید الهی
 در سینه دل یاد به کبریا آمد
 سر حلقه فیض از یل مولوی روم
 کز روی عرب و حکم و عجم و برآمد
 مهری علی کو کبر سر الله اعظم
 کاندیش و اش استاد و تفاوت آمد

عروء اسرار الہی کہ مکرمش جو نایت منزلت کا جامعیت آفر

Sayfa : 49 , Beyit : 655 - 658

Nef'i Farsca divanında kaidelerinin tegazzül kısmında müstakil gazelleri kadar muvaffaktır. Ancak bu gazellerinde de yukarıda tasavvufî aşikane şiirleri için söylediği gibi Fuzûlîdeki gibi bir hassasiyet yoktur. Buna mukabil bunlarda da " kudema içinde kavaidi fesahat ve belâğata en çok tevfiği kelâm ettiği için(1), için lisan- da ahenk , beyanda kudret mütebarızdır . Nef'i yanan , ağlayan de- ğil , aşkı terennüm şekliyle âdeta fikrî olan bir âşıktır. Nefinin gazelleri üzerindeki umumî görüş aşağı yukarı " Nef'i vadii kasaid- de suhanperdazdır. Olamaz ama gazelde Bakivü Yahya gibi - Nedim " beytini müeddasıdır. Bir edebiyat tarihçimizin " ... lisana olan ta- sarrufu , uslûbunun metaneti ve ifadesinin ihtişam ve ahengi ile Ba- ki ve Yahyadan hiç te aşağı kalmaz. " (2) sözü gazelleri üzerinde da- ha iyi durup vaziyeti daha iyi incelemeyi müstelzindir .

Nef'i aynı zamanda zamana ve kayıtlara , dünyaya ehemmiyet ver- miyen bir rind edâsını çok yerde takınmış , çok yerde rindliği hayat fel-sefesi olarak ilân etmiştir:

رندان خدا را بشعرم بزم اول دل این والہ شفق در آمد

این والہ شہیدہ کہ از عشق جلی سرچشم زیمان خفا و قد آمد

(1) Recaizade Ekrem (Tarihi Edebiyatı Osmaniye Ş. Süleyman 1328 S. 138)
(2) A. Sırrî Levent .Edebiyat dersleri Cilt :1 S:232 Tab .6

Sayfa : 48 , Beyit : 628 - 629

نه دولت خویشید و عجبید بیاید
ای وای بر آن ابله عافی معانی
ان رند حد را که دین بکند آید
کز بی خردی و اله نقش صورت آید

Sayfa : 48 , Beyit : 625 - 626

من تری دست طلبا - جبر غم
کو باد به بیام چه کنم شیشه زدم

Sayfa : 83 , Beyit : 1082

رند عشقم که جز محبت حق
صوفیغ در نهایت رندی
بی نیازم حد کواه منست
دل تو عید خانقاه منست

Sayfa : 75 , Beyit , 989 - 990

ندان جرم اینم که بی باده و دلبر
کز آن جهان دینار ما خسی و غارت

Sayfa : 69 , Beyit 912

Nef'î edebî san'atlara , tasannua hiç te fazla iltifat etmemekle hem zamanında hem bugün kazanmıştır. Tasannua düşmemesi , samimî kalması san'atında halâ yaşıyan sihre sebeptir . Tasannunu terviç etmediğini kendi de söylüyor :

شاعر بود قلمون فکر و خیال که دلم
نه ره توریه و نه وادی ای کام کز دست

Sayfa : 31 , Beyit 408

Nef'inin 72 beyitlik Farsî Sakinamesi en güzel sakinamelerden biri olan Türkçe sakinamesi gibi güzeldir . 20 beyitlik kıt'ai fahriyesi de hakikaten muvaffak bir san'at eseridir.

Nef'inin Farisî divanında ölümünden 20 sene sonra doğan Nâbide devrin hükmile bir moda halinde kurulan hâkimetli söze rağbet " zamanının hükmü tesirile de henüz yoktur. Ancak Nef'inin de bu yola sülûk etse nasıl muvaffak olabilecek olduğunu , aldığımız şu tek beyitten anlamak ta mümkün olsa gerektir :42

آسایش از هست در افقای وجودت دعوی وجود آفت پر شور و زور آمد

Sayfa : 47 , Beyit : 624

Muallim Nacinin dediği gibi 'İstılahatı edebiye sayfa 163 -165 Nef'i zamanla modası geçecek (bu,zamanda pek belli olamazdı) Yokmasak kasideperdazlıktan (Sahamı Kaza) tertip etmekten meylâ- nî tabiatına pek uygun olan Osmanlı muharebelerini tarih şeklinde nammetmeğe gayret etseydi her halde daha büyük ve daha lâyemût olur- du.

Nef'ideki güzel tasavvur ve hayallere bir kaç misâl veriyoruz:

آهسته در آویز صبا زلف صبح را در دام ملک پای غزالان حرم را
کیرم ز پریشانی دلها جبر نیست زنها - به یاد مفتح زلف بخت را

Sayfa : 3 , Beyit : 29

ان بلی و نیست دلم بر کار ویش کز سایه مکرمان ضد اندیشه حرم را

Sayfa : 3 , Beit : 34

زیم غمزه مضمون کف در کبک و بدد دلم عرض ز بند کربالان علامه کاش

Sayfa : 10 , Beyit 127

محبت يك بر است دوزخ آميزت ديه كه از درد خيالي داغ سرد بستانش

Sayfa: 11 , Beyit : 139

مراد - دل هوای عشق و در سر آینه سودا ز جنت دم زند و اعجاز همی دارد و انباش

Sayfa : 12 , Beyit : 142

ان مرغ آسیرم که در اسلحه صیاد داود بسوزد لب از آهنگ صغیرم

Sayfa : 20 , Beyit : 255

ضنّه آخر ز ماع در جهان شاعر میکند عالم حذر از صلیبی پروای من

Sayfa : 23 , Beyit : 303

ان سحر که پروانه بر سوخته او عیون مهر بر ستاب طالع نور افشاند

Sayfa : 71 , Beyit : 933

